

Riktlinjer om jäv

Dessa riktlinjer har fastställts av rektor 2015-11-16.

Dnr HS 2015/906

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	Inledning	2
2	Objektivitetsprincipen.....	2
3	Handläggare	2
4	Förvaltningslagens reglering av jäv	2
5	Olika former av jäv	3
5.1	Sakägarjäv.....	3
5.2	Intressejäv.....	3
5.3	Släktskapsjäv	4
5.4	Ställföreträdarjäv	4
5.5	Tvåinstansjäv	5
5.6	Ombudsjäv eller biträdesjäv	5
5.7	Delikatessjäv	5
5.8	Bortseende från jäv	6
6	Anmälningsskyldighet.....	6
7	Prövning av jäv.....	6
8	Verkan av jäv	7
9	Ikraftträdande	7

1 Inledning

Dessa riktlinjer om jäv har utformats som stöd för anställda vid Högskolan i Skövde (Högskolan) vid tillämpning av jävsregler inom Högskolans område. Riktlinjerna har sin grund i den rapport som tagits fram av Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF), ”Jävsregler i högskolan”, SUHF november 1997.

2 Objektivitetsprincipen

I 1 kap 9 § regeringsformen och i förvaltningslagen finns bestämmelser som syftar till att garantera att handläggning och beslutsfattande hos förvaltningsmyndigheterna präglas av saklighet och opartiskhet, den så kallade objektivitetsprincipen. Vissa grövre former av brott mot denna grundprincip har straffbelagts genom brottsbalkens regler om mutbrott. Det finns också bestämmelser i lagen om offentlig anställning om förbud för offentliganställda att inneha så kallade förtroendeskadliga bisysslor.

Högskolan i Skövde är, liksom andra universitet och högskolor, en förvaltningsmyndighet, det vill säga en självständig enhet i statsförvaltningen under utbildningsdepartementet. Beslutsfattare och handläggare på olika nivåer inom Högskolan måste därför iaktta objektivitet i sin hantering av ärenden vars utgång de kan påverka. Detta gäller alla typer av ärenden vid lärosätet men det är särskilt viktigt när ärendet rör en enskild person, så kallad **myndighetsutövning**¹.

3 Handläggare

Förvaltningslagens regler om jäv gäller ”den som ska handlägga ett ärende”. Med handläggare avses personer som befattar sig med ett ärende på ett sådant sätt att de kan tänkas påverka ärendets utgång. Som handläggare räknas därför sådana som fattar själva beslutet - som till exempel styrelseledamöter, ledamöter i fakultetsnämnd, ledamöter i utbildningskommittéer, prefekter, avdelningschefer eller examinatorer - och sådana som är med om ärendets beredning. Om experter eller sakkunniga deltar i handläggningen av ett ärende omfattas de av förvaltningslagens jävsregler på samma sätt som andra anställda vid Högskolan. För enkelhetens skull kallas i denna text alla dessa personer i fortsättningen för handläggare.

Diarieföring, utskrift och expeditionering av beslut och andra uppgifter av rent expeditionell karaktär medför som regel inte att den som utför dem löper risk att drabbas av jäv.

4 Förvaltningslagens reglering av jäv

Med jäv avses omständighet som gör att en handläggare kan antas brista i objektivitet vid sitt ställningstagande eller vid sin föredragning. Sådana omständigheter är enligt 11 § förvaltningslagen²:

¹ Myndighetsutövning är ett beslut eller en åtgärd för vilken lagstöd finns och där den enskilde befinner sig i ett slags beroendeförhållande genom att ärendet ensidigt avgörs genom myndighetens beslut. Beslutet riktar sig till den enskilde och beslutet blir bindande för den enskilde, det vill säga får faktisk och betydande effekt. Exempel på myndighetsutövning vid Högskolan är beslut om antagning och betygsättning av examination.

² Beteckningarna inom parentes, som används i juridiska sammanhang, är införda som komplement till utdraget ur förvaltningslagen.

1. om saken angår honom själv eller hans make, förälder, barn eller syskon eller någon annan närstående eller om ärendets utgång kan väntas medföra synnerlig nytta eller skada för honom själv eller någon närstående,
(sakägar-, intresse- och släktskapsjäv)
2. om han eller någon närstående är ställföreträdare för den som saken angår eller för någon som kan vänta synnerlig nytta eller skada av ärendets utgång,
(ställföreträdarjäv)
3. om ärendet har väckts hos myndigheten genom överklagande eller underställning av en annan myndighets beslut eller på grund av tillsyn över en annan myndighet och han tidigare hos den andra myndigheten har deltagit i den slutliga handläggningen av ett ärende som rör saken,
(tvåinstansjäv)
4. om han har fört talan som ombud eller mot ersättning biträtt någon i saken,
(ombuds- eller biträdesjäv) eller
5. om det i övrigt finns någon särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet i ärendet.
(delikatessjäv, även kallat generalklausulen)

Från jäv bortses när frågan om opartiskhet uppenbarligen saknar betydelse.

Ytterligare reglering finns i 12 § i förvaltningslagen:

Den som är jävig får inte handlägga ärendet. Han får dock vidta åtgärder som inte någon annan kan vidta utan olägligt uppskov.

Den som känner till en omständighet som kan antas utgöra jäv mot honom, skall självant ge det till känna.

Har det uppkommit en fråga om jäv mot någon och har någon annan inte trätt i hans ställe, skall myndigheten snarast besluta i jävsfrågan. Den som jävet gäller får delta i prövningen av jävsfrågan endast om myndigheten inte är beslutför utan honom och någon annan inte kan tillkallas utan olägligt uppskov.

Ett beslut i en jävsfråga får överklagas endast i samband med överklagande av det beslut varigenom myndigheten avgör ärendet.

5 Olika former av jäv

Nedan anges förklaringar och exempel på de olika formerna av jäv.

5.1 Sakägarjäv

Sakägarjäv innebär att ett ärende angår handläggaren själv. Exempel på ärenden där sakägarjäv kan uppstå är att en sökande till en anställning själv deltar i handläggningen av ärendet eller att en person beslutar om någon form av ekonomisk ersättning till sig själv.

5.2 Intressejäv

Intressejäv innebär att ärendets utgång kan medföra synnerlig nytta eller skada för handläggaren eller någon närstående till handläggaren. Här är det handläggarens faktiska intresse som är avgörande. Exempelvis får en lärare som har ekonomisk vinning av ett läromedel i egenskap av författare inte vara med och besluta om

läromedlets eventuella användning som kurslitteratur. I dessa fall bör även regelverket kring bisysslor beaktas³.

Det bör observeras att de jävsgrundande omständigheterna genomgående gäller handläggaren personligen. Enbart det faktum att en person har ett professionellt intresse i den verksamhet man företräder utgör inte jäv. Den opartiskhet som jävsbestämmelserna handlar om förutsätter att det finns ett annat intresse än det professionella, som till exempel egen ekonomisk eller annan vinning, se ovan. Det kan också uppstå någon typ av intressemessigt motsatsförhållande inom ramen för de olika roller som en och samma person kan ha inom en anställning.

En lärare kan i många fall delta i behandlingen av frågor som rör det egna ämnesområdet. Ett exempel på detta är att Högskolans utbildningskommittéer, där beslut om kursplaner och utbildningsplaner fattas, utgörs av ämnesföreträdare och ämnesansvariga lärare. Syftet med kommittéerna är inte att en oberoende, objektiv granskning ska ske – utan tvärtom, att besluten om kursplaner och utbildningsplaner ska fattas så nära verksamheten som möjligt, av de personer som är insatta i utbildningen inom de olika ämnena. Inte heller hindrar jävsreglerna att en undervisande lärare också examinerar på en och samma kurs.

Vid behandling av ärenden på mer övergripande nivå, till exempel i fakultetsnämnden och styrelsen, ska dock försiktighet iakttas. Behandlingen av dessa ärenden omfattar ofta strategiska ställningstaganden – vid sidan av eller integrerade med ställningstaganden som rör kvalitet. Ställningstagandena kan få betydelse för ämnet som sådant och därmed även för ämnesföreträdaren. I sådana fall finns ett intressemessigt motsatsförhållande mellan rollen som ämnesföreträdare och rollen som ledamot. Förtroendet för handlägningsprocessen kan därför skadas om någon uppträder i dubbla roller i ett ärende (se avsnitt 5.5 om tvåinstansjäv och avsnitt 5.7 om delikatessjäv). Huvudregeln i dessa fall är att ledamoten inte deltar i nämnd- eller styrelsebeslut som rör det egna ämnet.

5.3 Släktskapsjäv

Om ärendets utgång kan väntas medföra synnerlig nytta eller skada för handläggarens make, föräldrar, barn eller syskon föreligger släktskapsjäv. Samma sak gäller om ärendet rör annan närstående till handläggaren, till exempel någon som den har närmare kontakt med, är förlovad med eller sammanbor med. Även en person som sammanbor med handläggarens son eller dotter kan anses närstående, det vill säga kretsen för släktskapsjäv är vidare än den egna familjen.

Att undervisa närstående, till exempel egna barn, möter inget hinder för en lärare ur jävssynpunkt. Däremot är det klart jävsgrundande att examinera och betygsätta närstående. Jävet omfattar såväl konstruktionen av examinationsuppgiften som genomförandet av examinationen.

5.4 Ställföreträdarjäv

I de fall där handläggaren eller någon som är närstående till handläggaren är ställföreträdare för den fysiska eller juridiska person som saken angår eller för någon som kan vänta synnerlig nytta eller skada av ärendets utgång föreligger ställföreträdarjäv. Detta kan inträffa till exempel vid ett affärsförhållande mellan en institution och ett bolag där handläggaren är firmatecknare. Beroende på omständigheterna kan en handläggare dock bli jävig även om han eller hon enbart är ledamot av styrelsen för ett

³ Riktlinjer för bisysslor, www.his.se/styrdokument

bolag eller annan organisation som driver verksamhet inom myndighetens område. I detta sammanhang bör även delikatessjäv (se avsnitt 5.7) och regelverket kring bisysslor beaktas.

5.5 Tvåinstansjäv

Med tvåinstansjäv menas att en handläggare i högre instans redan hos en underordnad myndighet deltagit i handläggningen av ett ärende som rör saken.

Tvåinstansjävet omfattar normalt inte det fallet att någon hos en och samma myndighet deltar i olika skeenden av ett ärendes handläggning. Att delta i en remissbehandling av ett ärende utgör till exempel inte något hinder för att delta i handläggningen av samma ärende på fakultets- eller styrelsenivå. En handläggare som deltagit i beredning och/eller beslut i ett ärende kan också handlägga ärendet om det omprövas eller överklagas.

I vissa fall kan ändå förtroendet för handlägningsprocessen skadas om en handläggare uppträder i dubbla roller i ett ärende (se avsnitt 5.2 om intressejäv och avsnitt 5.7 om delikatessjäv). En anställd bör heller inte upprätthålla beslutsfattande funktioner på flera nivåer, det vill säga ingen bör, när det rör beslut, ”sitta på två stolar”. Enligt Högskolans valföreskrifter gäller därför att lärare med uppdrag i högskoleledning eller som prefekt eller avdelningschef inte är valbara som ledamöter i högskolestyrelsen eller fakultetsnämnden.

5.6 Ombudsjäv eller biträdesjäv

Att en handläggare för talan som ombud för den som ärendet gäller, eller mot ersättning biträder någon, förekommer relativt sällan inom högskoleområdet. Högskolans anställda är, enligt förvaltningslagen och vissa andra bestämmelser, skyldiga att lämna service åt enskilda i frågor som rör myndighetens verksamhetsområde. Anställda bör dock inte sträcka sig så långt, vid till exempel hjälp åt en sökande att upprätta en ansökan, att de senare, vid handläggningen, inte kan bedöma saken objektivt med hänsyn till egen prestige, engagemang för sökandes sak eller liknande. Även här bör man ha delikatessjäv (se avsnitt 5.7) och regleringen av bisysslor i åtanke.

5.7 Delikatessjäv

Delikatessjäv, eller den så kallade **generalklausulen**, är en relativt allmänt formulerad regel som avser att täcka sådana jävssituationer som inte faller in under någon av de ovan nämnda. Regeln rör sådana situationer där det ändå finns omständigheter som gör att en handläggares opartiskhet kan ifrågasättas. Här måste en bedömning göras från fall till fall.

Som exempel på delikatessjäv kan nämnas då handläggaren är uppenbar vän eller ovän med den som är part eller annan intressent i ett ärende. Andra fall är då handläggaren i något avseende står i påtagligt beroendeförhållande till den som saken angår. En doktorand-handledarförhållande bedöms normalt som jävsgrundande oavsett hur lång tid tillbaka samarbetet har ägt rum. Ett annat exempel på delikatessjäv är om en examinator haft en tillfällig relation med en person som ska examineras.

Ett särskilt problem inom högskoleområdet är att specialistkompetens inom ett forskningsområde ofta är så begränsad att flertalet inblandade känner varandra och haft professionella kontakter. Exempelvis är det ibland svårt att hitta sakkunniga vilka tidigare helt saknat samröre med någon av de sökande. Om regeln om delikatessjäv

skulle ges en alltför vidsträckt tolkning begränsas möjligheterna att få tillgång till kompetenta sakkunniga eller beslutsfattare. Ett nära, långvarigt och intill senaste tid pågående vetenskapligt samarbete är normalt jävsgrundande. Risk för jäv finns också om personerna i fråga gjort ställningstaganden eller haft engagemang i de aktuella frågorna på ett sådant sätt att misstanke om opartisk bedömning uppstår. Enbart det faktum att en handläggare delar en uppfattning eller inte gör det är dock inte grund för jäv.

Vad gäller medförfattarskap anses detta inverka på handläggarens opartiskhet om de gemensamma arbetena har varit många eller om samarbetet ägt rum under de närmast föregående åren. Som "många gemensamma arbeten" räknas normalt mer än tio sampublicationer och som "närmast föregående år" räknas normalt den senaste femårsperioden. Vid anställningsärenden ska den sakkunnige inte vara verksam vid samma lärosäte som någon av de sökande. Vid ärenden som rör befordran och docentprövning ska alltid externa sakkunniga anlitas.

5.8 Bortseende från jäv

Som en "säkerhetsventil" anges i 11 § i förvaltningslagen att man i uppenbara fall får bortse från jäv. Formellt inskränker inte detta de ovan redovisade jävsgrunderna men jävet medför inte den verkan som framgår av 12 § i förvaltningslagen. Det kan till exempel handla om registreringsärenden som är helt rutinbetonade och inte påverkas av om den som utför dem är partisk eller opartisk. Vidare kan avdelningschefer eller prefekter verkställa ett beslut även om de på grund av jäv inte deltagit i beslutsfattandet.

6 Anmälningsskyldighet

Den som känner till omständigheter som kan antas utgöra jäv ska självant ge det till känna senast i samband med att beslut fattas i det aktuella ärendet. En handläggare ska alltså själv vara uppmärksam på eventuella jävsgrunder. Även andra kan dock anmäla jäv för handläggare, inklusive den som berörs av beslutet eller någon annan av dem som deltar i beslutet.

Även om anmälningsskyldigheten i det enskilda fallet utgår från den aktuella handläggarens egen bedömning måste myndigheten ändå vara mycket uppmärksam – mot bakgrund av de krav som regeringsformen och förvaltningslagen ställer. Det ankommer på Högskolan att bedöma om jäv föreligger i samband med att en expert eller sakkunnig ska anlitas för ett uppdrag. Varje tilltänkt expert eller sakkunnig ombeds ta del av information kring jäv och liknande. Kommer det fram att experten är jävig eller om en jävliknande situation föreligger måste Högskolan snarast se till att experten inte längre kan påverka uppdraget eller ärendet. Experten måste vara beredd att svara på Högskolans frågor så snart en jävsfråga väcks.

7 Prövning av jäv

Om det har uppkommit fråga om jäv mot någon, och om ersättare inte har kunnat kallas in, ska Högskolan snarast besluta i jävsfrågan. Prövning av jäv görs av den person eller det organ som har att ta ställning till den aktuella sakfrågan. Genom särskilt ställningstagande beslutar personen eller organet om jäv föreligger eller inte. Exempelvis kan någon utomstående, till exempel en part, anmäla jäv mot en handläggare som själv inte anser sig som jävig. Det händer också att personer som vill slippa delta i behandling av ett känsligt ärende anmäler jäv. Om Högskolan vid denna

prövning beslutar att jäv inte föreligger eller inte behöver beaktas deltar handläggaren i ärendets fortsatta behandling.

8 Verkan av jäv

Enligt 12 § förvaltningslagen får den som är jävig inte handlägga ärendet. Som huvudregel gäller att personen ifråga varken får vidta någon förberedande åtgärd eller delta i avgörandet. Detta gäller såväl jävsfrågan som sakfrågan.

Den som jävet gäller får delta i prövningen av jävsfrågan endast om Högskolan inte är beslutsför utan personen ifråga och någon annan inte kan tillkallas utan olägligt uppskov. Vidare får den som är jävig vidta åtgärder som inte någon annan kan vidta utan olägligt uppskov. Vid brådskande ärenden, som inte kan skjutas upp, får den som är jävig till och med fatta beslut om detta är nödvändigt med hänsyn till tidsbristen. En restriktiv tolkning av dessa undantagsregler förordas.

Den som är jävig i ett ärende som tas upp för behandling vid ett sammanträde ska inte bara avstå från att yttra sig eller delta i omröstningen utan bör också lämna sammanträdeslokalen. Visserligen finns det inte någon uttrycklig bestämmelse i förvaltningslagen om skyldighet för den som är jävig att avlägsna sig men det anses oftast naturligt att göra så. Vederbörande kan annars, enbart genom sin närvaro, utöva inflytande över ärendets avgörande.

Om en handläggare är jävig men av någon anledning ändå inte anmäler jäv blir det fattade beslutet ändå giltigt. Först efter ett överklagande kan beslutet eventuellt förklaras ogiltigt. Om beslutet uppenbarligen är behäftat med jäv kan det också ändras av Högskolan själv. I ett sådant fall måste dock principen om gynnande förvaltningsbeslut beaktas, det vill säga ändringen av beslutet får inte bli till nackdel för någon enskild part.

Ett beslut i en jävsfråga får enligt 12 § förvaltningslagen överklagas endast i samband med överklagandet av beslutet i sakfrågan.

9 Ikraftträdande

Dessa riktlinjer träder ikraft den 16 november 2015.